

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

Universitatea Spiru Haret
București

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007- 2013. Investește în oameni!

✉ Str. Italiană, nr. 28, et.1, cam.6, București, sect. 2 @ europa2020@spiruharet.ro

☎ 021.455.1721

🌐 www.europa2020.spiruharet.ro

POSDRU/156/1.2/G/139490

<p>9.2 Aprilie 2015, realizat de Dr. Bogdan Lucian Jora</p>	<p>Verificat Manager proiect Prof.univ.dr. Maria Andronie</p>
--	--

A9.2 Creare Baza de date „EUROPA2020” – bune practici in domeniul Diplomatie Publica;

Raport privind identificarea de bune practici Diplomatie Publica pentru baza de date Europa2020

Proiecte de diplomatie publica, creare de imagine a Romaniei in străinătate in perioada interbelica

APRILIE 2015

Participarea României la „Epoziția expansiunii portugheze în lume” în 1942

Are loc și este organizată de Mircea Eliade atasat de presă gradul 2 la Legatia Romaniei din Lisabona (unde va și rămâne până în 1945).

Sursa de finanțare: Ministerul Afacerilor Straine și Ministerul Propagandei Naționale

Buget: N/A

Sursa: Mircea Eliade *Jurnal Portughez*, vol II, editura Humanitas București 2006, p 407

Rapoartele lui Eliade către Centrala MAS se remarcă prin profunzimea analizei și modul în care urmărește în permanență atașarea esenței spiritualității românești valorilor universale. O informație interesantă ne parvine dintr-un raport cu privire la participarea României la „Epoziția expansiunii portugheze în lume”. Participarea României a constat într-un singur panou executat de pictorii Manuel Lapa și Frederico George, care reprezenta întâlnirea dintre Dan al II-lea, domnitorul Țării Românești, și principele Dom Pedro, fiul lui Ioan I și al principesei Felipa de Lancaster. Dom Pedro a fost erou portughez al cruciadei târzii care în jurul anului 1427 a fost ajutat de voevodul Dan al II-lea în luptele sale împotriva turcilor. Cu această ocazie și Nicolae Iorga a susținut o comunicare dedicată trecerii eroului portughez pe meleagurile românești. Aceasta participare descrisă cu entuziasm de Mircea Eliade este un studiu de caz interesant de reprezentare a istoriei pe tărâmul diplomației culturale. E genul de participare în care se poate obține printr-o investiție minimă un efect de vizibilitate maxim. Succesul participării s-a datorat câtorva elemente cheie:

- În afara poziționării inspirate în sala de expoziții, panoul era opera a doi pictori portughezi populari în epocă.
- Compoziția în sine deși fictivă (*Principele Petrus Lusitanus și Danus Valahicus* îmbracați în armuri caracteristice țării lor își strâng mâinile stând la o fereastră pe

fundalul căreia se pot observa crestele Carpaților și castelul Bran, iar dedesubtul inscripției stema Lancaster a Portugaliei și cea a Basarabilor.

- În jurul tabloului au fost poziționate texte ce aminteau într-o manieră explicativă istoria și originea românilor.
- Altminteri Eliade nu descrie acest aspect, bănuim ca textele explicative sau conferința lui Iorga erau axate pe ideea înfrățirii în istorie a celor două extremități ale latinității, întrucât articolele din ziarul portughez atașate de Eliade raportului comentau cu entuziasm această idee transpusă de exponat. O copie în marime naturală a exponatului a fost solicitată și transmisă spre păstrare Muzeului Militar din București.

Succesul acestui „*exercitiu*” de propagandă culturală este subliniat odată în plus de Eliade în maniera în care o fac și alți atașați culturali ai epocii, prin raportare directă la gradul de indispoziție creat agenților propagandei maghiare.

Proiectele de diplomatie publica/diplomatia culturala ale lui Mircea Eliade in Portugalia

Intreaga activitate a lui Mircea Eliade de reprezentare a Romaniei ca atasat de presa in Portugalia intre 1941-1945 pot sa fie considerate un bun exemplu de bune practici pentru diplomatia publica, exemplu viabil si azi.

Sursa de finantare: Bugetul MAS (Ministerul Afacerilor Străine)

Între 10 februarie 1941 și 15 septembrie 1945 Mircea Eliade s-a aflat la Lisabona, inițial ca și atașat de presă ulterior atașat cultural. Ce l-a determinat să accepte aceste posturi, este greu de spus. Cel mai probabil dorința unui venit mai stabil decât în presă. În jurnal și scrisorile trimise către cei de acasă notează fiecare bănut, costurile unei mese la restaurant, ale chiriei etc. S-a vorbit despre tânărul nonconformist Mircea Eliade care încantase cercurile intelectuale ale

Bucureștiului „*silit*” să ajungă la Lisabona pe un post de funcționar. Obligațiile așa cum rezultă din Jurnalul sau și din rapoartele păstrate în Arhiva MAS nu erau copleșitoare și este de crezut că datorită intelectului sau compensa bună parte a rutinei zilnice de documentare ce intra în obligația atașajilor de presă. Rapoartele și informările pe care le-a redactat în calitate de secretar de presă, apoi consilier cultural mai întâi la Londra (1940-1941), apoi la Lisabona (1941-1945) sunt ample, bine documentale. Mircea Eliade și-a luat în serios slujba de diplomat, deși așa cum o mărturisește în Jurnal nu o făcea cu deosebită plăcere. "*Contrastul între ceea ce aș putea face și ceea ce sunt nevoit să fac e tragicomic*"¹, scria el în *Jurnal*, pe 9 octombrie 1941, pentru a continua pe 19 noiembrie al aceluiași an cu: "*Merge greu dar trebuie să mergă. Eforturi neînchipuite pentru mine - care scriam atât de ușor - ca să închei o pagină, două pe zi*"².

În octombrie 1942 apare la București cartea sa *Slazar și revoluția în Portugalia*, un portret al dictatorului portughez al cărui personalitate și ținută intelectuală o aprecia. *Os Romanos Latinos del Oriente* o siteză de aproximativ 100 de pagini care oferă publicului portughez date esențiale despre originea, formarea și spiritualitatea românilor apărută în aprilie 1943 este și azi un model unic pentru genul acesta de lucrări sinteză de informare a publicului străin cu privire la români, cultura și istoria lor. De remarcat și faptul că, nu este o sinteză generală de genul broșurilor ci o carte scrisă special pentru publicul portughez din prisma intereselor și sensibilităților sale. E o inițiativă din câte știm noi unică, care în felul ei nu a fost egalată nici până azi de către diplomația culturală românească, în sensul unei istorii sinteză a României scrisă din perspectiva orizontului de așteptare și interese al opiniei publice din țara gazdă.

Latina Ginta e Regina e articolul manifest care sintetizează o întreagă orientare a diplomației culturale eliadiene în Portugalia, a solidarității popoarelor neolatine. Dintre ideile forță vehiculate aici putem enumera: Rolul jucat de solidaritatea latină în constituirea statelor naționale în secolul XIX. Interesul reciproc exprimat de intelectualitatea popoarelor neolatine pentru cultura și limbile latinității. Rolul jucat de Franța ca potențator al culturilor moderne neolatine și în același timp ca centru al culturii universale, prin intermediul căreia culturile latine

¹ *Mircea Eliade's Diary*, 9 octombrie 1944, apud Florin Turcanu în *Jurnal Portughez*, vol 1, editura Humanitas, București 2006, Studii Introductive p. 19.

² *ibidem*

surori puteau aspira la universalitate deopotrivă. Din aceasta perspectivă nu uită să reproșeze Franței ignorarea traducerilor din marea literatură portugheză sau română care deși o merită nu sunt cunoscute în mod universal, nu doar ca valori portugheze sau românești ci ca valori universale expresie a spiritualității neo-latine. Insistă pe rolul Franței întrucât în opinia sa (sinceră de altfel pentru ca o va urma și în cariera personală) pentru a fi tradus în limbi de circulație, pentru a deveni universal trebuie să fi în prealabil tradus și publicat în franceză. „*Este întristător și puțin penibil să asisti la conversația dintre un portughez și un român sau între un italian și un spaniol și să constați că nu cunosc nimic, sau aproape nimic din literatura modernă a interlocutorului. Fiecare dintre ei ar putea discuta în schimb ceasuri întregi despre autorii americani, englezi germani, pe care îi cunosc...*”³. Este un apel la solidaritate. În continuare atinge două aspecte interesante. Necesitatea de a fi publicat în Franța dar nu la orice editură ci la editurile de prestigiu și necesitatea de a fi tradus de vorbitori nativi de franceză. Da exemplul lui Liviu Rebreanu, autor cvasinecunoscut în Franța deși i s-au publicat acolo două române, dar traduse de români și publicate la edituri obscure de provincie. În același timp romanele Ion și Răscoala au fost traduse mulțumitor în șase limbi dar nu în franceza. Același lucru îl spune și despre Sadoveanu, autor a peste 80 de romane dar cvasinecunoscut în occident datorită faptului ca nu a fost tradus în franceză. Cunoașterea reciprocă intermediată de traduceri sau de limba franceză a culturilor neo-latine este văzută de Eliade ca etapă intermediară sau un compromis al cunoașterii ideale neintermediate, ce se poate realiza prin învățarea reciprocă a limbilor. El însuși va începe să studieze intensiv portugheza.

Într-un raport din februarie 1944, înștiințează despre traducerea în limba portugheză a cărții lui Simeon Mehedinți *O Pais e o Povo Romeno*, romanul *Europolis*, romanele *Ion* și *Padurea Spanzuratilor* pentru traducerea cărora solicita fonduri suplimentare.

“*Aflu ca ministrul m-a lucrat la București, deși își da bine seama că, dacă România exista astăzi în Portugalia ca realitate, iar nu ca relații diplomatice, se datorează în primul rând muncii și prezenței mele*”⁴, remarca Eliade în 9 martie 1944 într-o consemnare din *Jurnal portughez*. Probabil nu suferea de modestie dar, surprinde o realitatea a vieții diplomatice în

³ *Mircea Eliade's Diary* 9 martie 1944, apud Florin Turcanu în *Jurnalul Portughez*, vol 1, editura Humanitas, București 2006, Studii Introductive p. 28.

⁴ *ibidem*

general, respectiv diferența dintre prezența *de facto* și *de jure* a imaginii unei țări dincolo de propriile frontiere. Prezența relațiilor diplomatice sau a unor instituții culturale nu asigură *per se* o prezență culturală efectivă. De la Eliade ne-au parvenit cele mai virulente notificări oficiale din interiorul corpului diplomatic referitoare la criza de reprezentare de care în opinia sa suferea statul român. Nu era prea bine văzut de colegii săi din corpul diplomatic, iar unele remarci referitoare la calitatea exprimării în limba franceză a unora dintre aceștia, care stârneau zambete ironice cu diverse ocazii probabil nu au rămas fără urmări. Eliade ca și alți scriitori aflați în corpul diplomatic nu este un om de sistem, un diplomat de carieră ci un diplomat *voluntar* așa cum îi placea să se autocaracterizeze. Ar fi interesantă compararea activității și stilului său de a face propagandă/diplomație culturală cu cea a altor literați scriitori aflați în aceeași perioadă în misiuni diplomatice Aron Cotrus și Blaga, respectiv activitatea acestora cu cea a funcționarilor diplomatici de carieră. La 28 martie 1942 acesta notează: „*Copleșitoarea mediocritate a vieții culturale și publicisticii românești. După ce citesc ziarele și revistele primite din țară, îmi vine să plâng. Încep să mă simt singur în România*”⁵. În aceeași an a afla și un lucru care îi explică probabil și atitudinea și următorii pași în viață: „*La Paris am aflat un lucru hotărâtor. Nu poți fructifica pe planul universal al științelor activând în cadrul limitat al unei culturi minore...am încheiat pe planul științific și eseistic etapa românească. E riscant dar și rezultatele vor fi considerabile*”⁶.

La Lisabona era secretar de presă categoria a II-a o funcție pe care acesta probabil nu ar fi acceptat-o dacă s-ar fi putut întoarce la București în condiții de siguranță. Aflase printre altele ca prietenii de-ai săi legionari (Radu Gyr de pildă) fuseseră încarcerați iar apartamentul său din București percheziționat. În primele luni aflat la post este ocupat aproape în exclusivitate cu prezența regelui Carol al II-lea exilat. Interpelările din partea Centralei MAS din București îl țin ocupat în permanență. Deși deplânge *sărăcia intelectuală a Lisabonei* ...în comparație cu Parisul din care tocmai venise, își va face în scurt timp prieteni și relații în rândul intelectualității și înaltei societăți portugheze a timpului. Convingerile sale anticomuniste de dreapta îi vor deschide multe uși și perspective în Portugalia regimului Salazar. Ușurință cu care putea să

⁵ *Mircea Eliade's Diary*, apud, Florin Turcanu în *Jurnalul Portughez*, vol 1, editura Humanitas, București 2006, *Studii Introductive*, p. 31.

⁶ *ibidem*

patrundă în lumea influentă îl determina pe ambasadorul român la Lisabona să solicite centralei în octombrie 1941 o funcție diferită, în primul rând culturală mai puțin supusă rutinei pe care o implica postul de secretar de presă⁷.

Apartamentul în care familia Eliade se muta în octombrie 1941 devine un club de intelectuali, rezultatul acestor legături de amiciție fiind posibilitatea de a publica frecvent în ziare cunoscute *Accao* și *Diario de Lisboa*. Articolele publicate sunt axate pe două teme de interes în care se regăsea societatea portugheză și pe plan mai larg și cea spaniolă unde circulau publicațiile respective. Este vorba de *latinitate* în general și tema *solidarității latine* în mod special. Solidaritatea latină avea pe lângă un interes mai vechi sau de perspectivă și o utilitate politică imediată având în vedere postura Lisabonei de capitală de stat neutru în condițiile Europei cuprinsă aproape în totalitate de război la care se adaugă spre deosebire de alte capitale de țări neutre și poziția Lisabonei de puncte de contact cu lumea extra-europeană. În articolele sale vorbește de necesitatea popularizării operelor partizanilor latinității cum ar fi francezul Frederic Mistral și necesitatea promovării circulației operelor culturilor neolatine prin intermediul traducerilor de calitate. Vorbește de interesele celor două culturi aflate într-o condiție periferică în lumea neo-latină, cultura portugheză și română și de aici necesitatea punerii în legatură a celor două culturi surori. Cele două culturi apar unite nu doar prin condiția periferică ci și prin interesul de a-și depăși aceasta condiție. Într-o firească logică această apropiere are ca minimă precondiție cunoașterea reciprocă. În consecință Eliade începând cu 1942 va publica intensiv articole de popularizare a operelor lui Nicolae Iorga și Mihai Eminescu. *Traducerea lui Eminescu și Camoes ar face mai mult ...pentru cunoașterea reciproca a țărilor noastre decât toate telegramele agențiilor de presă*⁸. Este sugestiv modul în care încearcă să scoată intelectualitatea portugheză din atitudinea de indiferență față de ceea ce se petrece la mii de km depărtare, prin prezentarea pericolului sovietic ca amenințare nu doar pentru români sau statul român ci pentru *latinitatea orientală*.

Știm că într-o scurtă vizită la București va face demersuri pentru a fi numit consilier de

⁷ AMAE, Dosar personal Mircea Eliade consilier cultural 1940-1944, nota 2852 din 20 august 1941 și telegrama 1661 din 11 octombrie 1941, apud, Florin Turcanu în *Jurnalul Portughez*, vol 1, editura Humanitas București 2006, *Studii Introductive* p. 31.

⁸ *Mircea Eliade's Diary*, 4 august 1941, apud, Florin Turcanu in op cit p.33.

presă principal la Roma argumentând posibilitatea sa de a combate propaganda maghiară prin intermediul relațiilor sale personale pe care le are cu mediile intelectuale italiene⁹. Misiunea lui Eliade la București era de a înmâna personal lui Ion Antonescu un mesaj din partea lui Salazar pe care acesta îl înmânase personal cu câteva zile înainte într-o întrevvedere confidențială, așa cum rezulta din relatarile lui Eliade¹⁰. La jumătatea lui august 1942 părăsește Bucureștiul și țara în care nu se va mai putea întoarce niciodată.

Tot din jurnal aflăm că în februarie 1943 începe redactarea versiunii finale a *Comentariilor la Legenda Mesterului Manole* iar în ce privește obiectul cercetării noastre ceea ce ne interesează aici este încercarea lui Eliade marturisită în jurnal de a revela mitul central în jurul căruia ar putea gravita conștiința culturală românească după modelul conștiinței spaniole moderne care în opinia sa se sprijină pe mitul lui Don Quijote. În ce privește diplomația culturală și imagologia în general e o încercare temerară de articulare a unui sistem care sa integreze într-o formă vizibilă, intelgibilă străinilor cultura română in marile culturi universale. Eliade va încerca oare sa-și articuleze discursul ca fiu al unei țări sarace în istorie dar bogate în simboluri arhaice? Raporturile dintre folclor și istorie, modalitățile prin care societățile arhaice tradiționale se apară de *teroarea istoriei* sunt toate angrenaje ale unei teorii a reprezentării și individualizării culturale a civilizației poporului din care provine, prin apel la teorii universale.

În vara lui 1943 se va întâlni cu Cioran la Paris, acesta acceptase postul de consilier cultural la legația României de la Vichy se pare doar din dorinta de a părăsi cât mai rapid Bucureștiul după răsturnarea guvernului legionar. Postul îl va ocupa de altfel doar circa trei luni de zile.

Studiile lui Mihai Zamfir analizează din punctul de vedere al conținutului materialele de Diplomație culturală elaborate de Eliade în Portugalia¹¹. Ele nu pot fi puse alături de opera hermeneutului cosmopolit ce va deveni Eliade la Paris în anii 50 ca autor al lui *Traitee d'*

⁹ MAE Dosar personal Mircea Eliade, consilier cultural 1940-1944, notele, 001978 din 28 iulie și 002245 P din 13 august 1942 *apud*, Florin Turcanu în studiul *Lisabona* op cit p .45.

¹⁰ *Mircea Eliade's Diary* iulie 1942, *apud*, Florin Turcanu în studiul *Lisabona* op cit p .45.

¹¹ Mihai Zmafir, *Mircea Eliade și Portugalia*, vol 1, editura Humanitas , București 2006, *Studii Introductive* pp.70-71.

histoire des religions. Articolele se adresează unui public intelectual, dar lipsit de informații elementare asupra României. De aici tonul didactic și suficient care exasperează pe unii critici ce încearcă să pună aceste materiale informative alături de eseurile scrise aproximativ în aceeași perioadă din volumul *Insula lui Euthanasius*.

Eliade căuta un pricipiu cultural specific latinătății (*Ginta latină, Camoes și Eminescu*) și schițează o tentativă de morfologie a culturilor europene. Ne-am întrebat pe parcursul cercetării în ce măsură slujba de diplomat cultural de reprezentare, de imagolog al țării sale va determina anumite preocupări și linii direcționale în activitatea de cercetare a savantului. Credem că misiunea de reprezentare și necesitatea de a răspunde la întrebări precum cine suntem ca popor, ce ne caracterizează și de ce, care ne este locul și rolul, ce ne-a definit istoria și de ce, vor avea rolul lor în preocupările intelectuale materializate ulterior în lucrări cu valoare universală recunoscută. O anumită terminologie folosită în acești ani i-a adus acuze în presa românească post 1989. Expresii de genul *rasa latină* și termenul *de rasă* de altfel folosit destul de des în aceste articole ce marșau pe solidaritatea culturală pentru unii analiști sunt o marturie a înclinațiilor sale fasciste, care nu s-ar fi marginit la publicarea a unor articole în presa de dreapta la 20 de ani. E posibil să fie vorba în primul rând de anumite clișee verbale des uzitate și în mediile intelectuale nu doar politice ale anilor 30. Pe parcursul ultimului deceniu s-au exprimat diverse opinii în legătura cu simpatiile pro fasciste și prolegionare ale lui Mircea Eliade, majoritatea cercetătorilor aducând argumente ce îl discolpa. Nu este subiectul cercetării noastre un studiu asupra acestei probleme, iar simpla admirație față de personalitatea dictatorului portughez Salazar exprimată într-o lucrare publicată în România nu îl poate cataloga pe Eliade drept fascist. Câteva articole de propaganda culturală publicate în în prestigioasa revista de cultură *Accao* din Lisabona (copii transmise centralei MAS) folosesc însă conceptul de *rasă* într-o accepțiune, limbaj și interpretare care ne face să credem că simpatiile sale de extrema dreapta nu s-au limitat la cele câteva articole din *Cuvantul* scrise la vârsta de 20 de ani. Să fi fost oare vorba doar de o încercare de creare a unui discurs imagologic dedicat țării sale într-o formula agreeată și inteligibilă în țara gazda la momentul și în condițiile istorice date, când regimul Slazar era foarte popular ? Nu ne hazardăm să dăm un răspuns.

Nici în Jurnal, nici în articolele de presă nu a condamnat mișcarea legionară sau regimul instituit în Germania sau Italia. A exprimat o anumită compasiune pentru soarta personală a lui

Mihai Sebastian, care fiind evreu era persecutat în România, dar nu față de politica de persecutare a evreilor.

În *Camoes și Eminescu*, articol publicat în același *Accao*, Eliade referindu-se la “geniul latin” constata: “*E foarte greu să definesti conceptul de rasă, deși nimeni nu se îndoiește de existența reală a raselor. Nimeni nu se îndoiește de asemenea de existența unui geniu nordic, slav, sau oriental*”¹².

Eliade explica într-unul din articolele publicate în *Accao* nr 76, 1 oct 1942, referindu-se la Eminescu; “*Eminescu – poetul rasei române...Acest filosof nutrit de cultura universală...prețuia mai presus de toate integritatea rasială și spirituală a poporului român. Ura amestecurile, în rasial, moral ori politic și respecta doar tipul etnic român, care se asemana cu stramosii dacolatini: tipul carpatic, exemplarul masculin frumos onest sincer și fidel*”¹³.

În interviurile date dintre care s-au păstrat câteva în presa portugheză ca atașat cultural exprima mereu în idei simple afinitățile dintre România și Portugalia, aceleasi pe care le vom întâlni și în Spania sau Italia: Originea latina, cele două extremitati ale latinității, soldatii și colonistii lui Traian de origine iberică (oferă și argumente din studiile profesorului Popescu Telega care într-o lucrare ar fi demonstrat similaritati între folclorul portughez și cel românesc); în conformitate cu o idee forță a propagandei culturale a statului român dar și cu o idee vehiculata în ideologia timpului Eliade se va raporta și el la “*Misiunea istorică*” pe care toate popoarele o au de indeplinit, adaptată desigur mediului lusitan: “*Portugalia a luptat din greu să se elibereze de stăpânirea arabă. Lupta contra islamului a durat cinci sute de ani. Pe noi destinul ne-a situat în coltul cel mai îndepărtat al Europei. Suntem prin definiție popor de frontieră (o idee larg vehiculata și de maghiari, polonezi, sarbi etc). Misiunea istorică a românilor asta a fost, să apere creștinatatea și civilizația vestică. Când a cazut fortăreața românească , turcii au ajuns la porțile Vienei*”¹⁴.

Este interesant felul în care oferă soluții de integrare a culturii românești culturii

¹² apud Florin Turcanu în *Jurnalul Portughez*, vol 1, editura Humanitas , București 2006, p.392.

¹³ *Idem, Studii Introductive* , p. 312.

¹⁴ Apud, Florin Turcanu în *Jurnalul Portughez*, vol 1, editura Humanitas , București 2006, *Studii Introductive* p. 324.

universale: „Cum o istorie universală nu se poate face pe bază de documente scrise, ci numai pe bază de documente spirituale, adică pe mituri și credințe, Europa dar în special Occidentul trebuie comparat Orientului și stepelor nomazilor nu prin documentele sale, ci prin miturile sale. Bunăoară, istoria românească trebuie omologată istoriei occidentale prin miturile noastre Miorița, Mesterul Manole, baladele eroice, Fat-Frumos etc¹⁵. “(...) Fiecare dintre ei și-a ales câte un mit central de pe axele căruia judecă lumea și viața, descoperă tâlcuri și profeții. Unamuno nu părăsește niciodată pe Don Quichotte (...) Ortega a găsit pe Don Juan (...)”¹⁶. Eliade nu credea în propagandă jurnalistică expresie cu care definea activitatea Ministerului Propagandei, a Direcției Presei sau a atașatilor culturali. Considera că revistele de cultură românești și lucrările *de o oarecare valoare*¹⁷ dacă ar fi publicate direct într-o limbă străină dar nu oricum ci la case de editură de răsunet din mari centre universitare” ... *cred ca am sta astăzi alături de Finlanda, Norvegia și Danemarca*”¹⁸. Eliade credea în universalitatea culturii române. El însuși avea ceva de spus omenirii. Pentru Eliade, Romanul *Ion* descrie sigurul taran autentic din literatura universală etc. În articolul a apărut în "Acçao" pe 26 august 1943, opinia lui Eliade despre romanul *Ion* este una superlativă. În Jurnal nota pe dată de 22 iunie 1941: "Sfârșesc al doilea volum din *Ion* cu cea mai mare emoție. Ce carte uluitoare! îmi închipui surpriza, zăpăceala care a cuprins pe contemporanii lui Rebreanu când, în 1921, a apărut acest cap-de-operă care se deosebea și întrecea tot ce se publicase până atunci. Singurul țaran "viu" din literatura noastră și, fără îndoială, printre puținii țărani autentici din literatura universală. Este enormă cantitatea de fapte, de întâmplări și oameni în acest român relativ concis (căci nu are nici măcar 800 de pagini). O carte în care " timpul" intervine fără nici un artificiu, îl simți cum curge, cum desăvârșește sau dezleagă"¹⁹. A folosi o asemenea capodopera în diplomația publicaculturală este esențială o traducere pe măsură în limba portugheză. Traducătorul ales - scriitorul Antonio de Sousa. Acesta a avut nevoie de doi ani pentru finalizare. Probleme birocratice au mai consumat alți doi, așa cum rezulta din informările redactate de Mircea Eliade, precum și o scrisoare în

¹⁵ *Mircea Eliade's Diary* iulie 1942, apud, Florin Turcanu în op cit, p.327.

¹⁶ Cf. Mircea ELIADE, *În Spania și la noi*, "Cuvântul", IX (1933), n. 2989, 21 august 1933: 1-2.

¹⁷ *ibidem*

¹⁸ *ibidem*

¹⁹ *Mircea Eliade's Diary* iunie 1942, apud Florin Turcanu în op cit, p.329.

franceză a lui Antonio de Sousa ambele documente provenind din Arhiva Exilului Românesc aflată la New York și date publicității de Simona Cioculescu²⁰. Constatăm lipsa fondurilor, angajarea unor lucrări și imposibilitatea de a le onora ulterior datorită schimbărilor intervenite în structura Legației și bineînțeles timpurilor tulburi și dificultăților în comunicațiile cu țara. Era necesar acordul familiei Rebreanu, transferarea sumelor necesare plății drepturilor de autor (vaduva lui Rebreanu după mai multe insistențe își va primi cei 3000 de escudos abea în 1947).

Proiectele de diplomatie publica/diplomatie culturala ale lui Eugen Ionescu in Franta

Intreaga activitate a lui Eugen Ionescu de reprezentare a Romaniei ca atasat de presa in Franta (atasat de presa pe langa Regimul de la Vichy) intre 1941-1944 pot sa fie considerate un bun exemplu de bune practici pentru diplomatia publica, exemplu viabil si azi.

De puțini ani (după deschiderea arhivelor la sfârșitul anilor 90), se știe că Eugen Ionescu a avut o scurtă carieră diplomatică, despre care, acesta pe parcursul vieții nu va face nici o referire. În iunie 1942, pleacă la post, la legația română de la Vichy pentru a prelua locul lăsând vacant prin demisia lui Emil Cioran, de calitate de secretar de presă, avansat ulterior la funcția de secretar pe probleme culturale. În octombrie 1945, după trei ani și jumătate la post, în condițiile politice cunoscute este demis. Ne-am întrebat și noi ca și alți cercetatori care a fost motivația reținerii totale a dramaturgului asupra acestu-i episod din viața și cariera sa. A reprezentat diplomatic regimul antonescian dar din studierea rapoartelor înaintate de acesta centralei și articolelor de presa legate de obligațiile sale oficiale nu rezultă vre-o concesie sau vre-un act de oportunism la adresa regimului politic și ideologiei sale. Spre deosebire de situația lui Mircea Eliade nu i se putea imputa ca ar fi facut propagandă regimului de atunci din România (motiv pentru care a și rezistat probabil pe post până în octombrie 1945 spre deosebire de Eliade „epurat”, în septembrie 1944. Din rapoartele sale disponibile în arhiva MAS și în parte publicate

²⁰ Simona Cioculescu, www.romlit.ro/diplomat_cultural, accesat 20.02.2009 ora 10.05 am.

reiese că a făcut propagandă culturii românești nu regimului politic pe care îl reprezenta ca diplomat.

Reușește să impună în câteva reviste de prestigiu, mai multe traduceri din autori români și să pună bazele primului lectorat le limbă română la Universitatea din Montpellier. În 17 aprilie 1943 Informează centrala în legatura cu problemele intalnite la redactarea unui număr special despre România al revistei “*Pyrenees*”. Au fost contactați redactorul și editorul ambii buni cunosători ai României (domnii Didier, Fernan și Alphonse Dupront), deși datorită influenței personale pe lângă redactori a reușit să obțină publicarea numărului dedicat României înaintea publicării numerelor din revistă dedicate altor țări, se pare că acest număr nu va putea să apară în termenul prevazut datorită întârzierii cu care sunt trimise materialele documentare solicitate din România. Strategia de prezentare a României va fi diferită. Nu se va mai insista pe literatură ci pe prezentarea “*omului și țării românești, literatura fiind subordonată cunoașterii omului și țării...articolele colaboratorilor români fiind dublate de articole ale colaboratorilor francezi*”²¹. Colaboratorii francezi aleși erau nume de rezonanță în epocă: Moratonne, Luis Gilett. Paul Henry, Paul Morand.

Portretul României propus de Eugen Ionescu este schițat pe următoarele coordonate:

1. *Pământul* -O colecție de imagini realizate de AL Baladuță comentate de Moratonne urmată de texte literare exprimând lirica peisajului (texte din Eminescu, Alecsandri, Pilat, Sadoveanu, Hogas

2. *Omul și pământul*: țăranul (texte din Creangă și un basm popular); le berges (texte folclorice însoțite de un studiu); satul (un studiu asupra satului de Lucian Blaga, urmat de “satul” de F.O. Martin).

O altă subdiviziune propusă de Eugen Ionescu s-ar intitula *Conscience de la Roumanie* sau *Vision roumaine du monde* și ar cuprinde: *Stuctura limbii* cu un studiu de Sextil Pușcariu urmat de un studiu de Mario Roques. *Credința* (Religie și biserica de Gilett) și *Ortodoxia* (de Nichifor Crainic). *Folclorul și concepția asupra lumii* (Eliade, Dima, O Papadima). *Psihologia și*

²¹ Simona Cioculescu, *Eugen Ionescu. Un scriitor printre diplomați*, în *Manuscriptum*, anul XXIX, nr. 1-2, București, 1998, p. 219.

arta de a trăi la români cu un studiu al lui Morand eventual cu texte din creația lui Caragiale. Din același raport mai aflăm că AL Dupront se angaja să scrie un studiu *Definitions de la Roumanie*. Ar urma câteva studii despre arta românească de T Vianu, și G Oprescu.

În opinia lui Ionescu studiile asupra marilor scriitori (Eminescu, Creangă, Caragiale) sunt reprezentative întrucât aceștia reprezintă prin ei înșiși o sinteză românismului: Unul al “*misticismului românesc*”, altul a “*lucidității mediteraneene*” iar altul al “*viziunii românești și țărănești asupra lumii*”. Sunt trei ipostaze exprimate de trei oameni de cultură în măsură să exprime o sinteză a spiritualității românești raportată la universalitate²².

Un capitol va fi dedicat relațiilor culturale româno franceze și afinităților culturale și spirituale dintre cele două națiuni și culturi. Eugen Ionescu insistă asupra publicării unui număr cât mai mare de texte care să vorbească prin ele însele fără necesitatea expresă de a mai fi comentate. Insistă în mod deosebit asupra calității traducerilor și în consecință solicită un număr cât mai mare de variante de traducere, credem noi pentru a fi înaintate colaboratorilor francezi buni cunoscători ai culturii și spiritualității românești, pentru alegerea versiunii în măsură să dea cititorului francez o imagine cât mai apropiată de cea a originalului în limba română, misiune desigur dificilă.

Dintr-un raport trimis centralei câteva luni mai târziu aflăm de anumite modificări în structura materialelor. Apare un nou capitol *Les Roumains défines par eux-memes*. Astfel materialul românesc pregătit și tradus de Eugen Ionescu consta din: un eseu de Lucian Blaga (Discursul de recepție la Academia Română, un eseu de Camil Petrescu “*despre sufletul național*” publicat în *Teze și Antiteze*, un fragment din *Metafizica* lui Nae Ionescu privitor la spiritualitatea ortodoxă și răsăriteană a cărui traducere a necesitat ajutorul profesorului Dupront. Eugen Ionescu explică această structură a materialelor prin încercarea de a oferi imagologic trei auto-definiții ale românilor, cărora le corespund trei ipostaze sau paliere identitare. Un palier “*European*” universalist raționalist (Camil Petrescu), un palier mistico orthodox (Nae Ionescu).

În general tehnicile propagandei și doctrinele autoritare ale timpului necesitau răspunsuri clare simple și imaginea unui popor fără echivoc sigur pe ceea ce este și pe ceea ce vrea.

²² Raportul este publicat de Simona Cioculescu în articolul, *Eugen Ionescu. Un scriitor printre diplomați*, în revista *Manuscriptum*, anul XXIX, nr. 1-2, București 1998, pp.215-216.

Materialul propus de Eugen Ionescu oferă în schimb altceva, un material ce definește identitatea colectivă ca o complexitate și o permanentă căutare. Este un material încadrabil nu *propagandei* ci *diplomației culturale* așa cum este ea definită astăzi. Eugen Ionescu însăși se va disculpa în raport, mai ales ca tema nesiguranței identitare a românilor era cal de bătaie favorit al propagandei maghiare în Franța: “ *Cultura românească este o cultură încă în căutare de sine, și în plin efort de limpezire, nu credem că cele trei atitudini diferite care de altfel au și unele puncte de contact, ar exprima vre-o dezorientare, ci dimpotrivă, seriozitatea unui efort intelectual de autocunoastere și o dezbatere vie plurală*”²³.

La acest număr special din revista *Pyrenees* potrivit raportului lucrul începuse cu mai bine de un an înainte, trebuind să se revină de mai multe ori asupra planului inițial datorită tăcerii totale (indiferenței sau imposibilității având în vedere condițiile de război) ale principalilor colaboratori din țară. Fiind vorba de un număr dublu al revistei și datorită întârzierilor Eugen Ionescu informa centrala în legătură cu intenția de a improviza sumarul cu traduceri și material disponibile în biblioteca legației pentru a realiza totuși un număr acceptabil, dar totuși departe de ceea ce s-ar fi dorit inițial. Un număr de excepție, prin contribuțiile celor mai reprezentative personalități ale culturii românești ale momentului “*o icoană fidelă a spiritualității românești*”²⁴. Un capitol special destinat afinităților *franco române* la data redactării raportului era condiționat de sosirea contribuțiilor promise din țară.

Un alt raport de la Vichy din 1 mai 1943, ne face portretul unui renumit istoric francez prieten al României pe care o considera a doua sa patrie Paul Henry. Este considerat de E Ionescu o personalitate cheie pentru menținerea legăturilor românești cu mediile universitare franceze. Profesorul Pau Henry a insistat pe necesitatea de a-i parveni regulat publicații de interes pentru istorici din România precum “*Revista de Istorie Universală*” sau “*Revue Historique du Sud Est Europeen*” care nu îi mai sunt trimise de multa vreme.²⁵ Același raport mai conține prezentarea unui articol reprezentativ pentru strategia imagologică a propagandei maghiare în Franța, reprezentată de publicația “*Nouvelle Revue du Hongrie*”. Din expunerea făcută de Eugen Ionescu rezultă că articolul ataca fundamentele propagandei culturale românești

²³ *Ibidem*, p.216

²⁴ *Ibidem*, p.220

²⁵ *Ibidem*, p.222

în Franța și nu numai, respective latinitatea și idea de apartenență la cultura și civilizația occidentală. Este vorba de studiul „*Les relations culturelles bulgare-roumaines*” de Ladislau Galdi în care se argumentează apartenența neîndoieabilă a civilizației românești la spiritualitatea slavo-bizantină ai carei reprezentanți cei mai de seamă au fost bulgarii. Românii se argumentează în articol au fost mereu ostili expansiunii culturii și structurilor occidentale reprezentate în zona de Ungaria. În mod abil și am spune noi diplomatic autorul combate tezele lui Sextil Puscariu în virtutea cărora slavismul și bizantinismul ar fi reprezentat o piedică în cale dezvoltării civilizației românești susținând că dimpotrivă apartenența la aceasta arie culturală a dat românilor elementele de valoare ale culturii lor. Urmează paralele mai mult sau mai puțin reușite cu prezentul. Rebeliunea legionară e doar o formă de manifestare a caracterului rebel și anarhic românesc ale cărui alte forme de manifestare ar fi fost bogumilismul și rascoalele țărănești împotriva suveranilor bulgari sau maghiari civilizatori. La rândul ei preluarea atributelor statale de sorginte bizantino bulgară, mai potrivite spiritualității românești au putut fi preluate doar prin intermediul organizării statale maghiare sub suzeranitatea căreia se vor și forma de altfel primele structuri statale românești. De aici ar rezulta că în Europa Centrală purtătorii reprezentanții latinității (atât de dragă francezilor) ar fi maghiarii, românii fiind latini doar prin limba, nu și prin civilizație și spiritualitate. Este un articol pe care l-am găsit reprezentativ pentru modul în care o problema științifică interesantă pentru modul în care spiritualitatea unui popor nu se supune unor tipare prestabilite este folosit și interpretat în scopuri propagandistice, istoriografia română nefacând nici ea excepție de la această regulă atunci când era vorba de propagandă.

Complexitatea evoluției spiritualității unui popor este prezentată drept antilatinism și antioccidentalism, iar preluarea unor elemente de cultură și organizare politică slavo-bizantină în măsura în care populații intrate sub influența bisericii apusene făceau același lucru este descrisă drept incapacitatea de a crea ceva original ci doar de a imita cu surrogate marile culturi învecinate.

Eugen Ionescu informează Centrala cu privire la imposibilitatea unui răspuns sub forma unei polemici având în vedere faptul că cenzura presei regimului de la Vichy nu ar permite o polemică romano-maghiară, propunând în schimb apariția unei publicații românești în limba franceză care să informeze în mod regulat și pertinent intelectualitatea franceză în legătură cu

civilizația și specificul spiritualității românești.

Într-un alt raport trimis în februarie 1944 vine să confirme atenția deosebită ce se acorda în Franța imaginii României și românilor drept popor aparținând sferei de interese și culturii occidentale. Eugen Ionescu face o prezentare a cărții profesorului Paul Henry *Napoleon III et les peuples* în care vorbește și despre români și Unirea Principatelor la 1859. Acesta notează cu satisfacție că profesorul francez desprinde Principatele de statele sud dunărene în felul următor: Favorabil unirii Principatelor românești în virtutea principiului naționalităților Napoleon al III-lea nu a favorizat și independența popoarelor din Peninsula Balcanică deoarece în 1855 -1856 și mai târziu, Napoleon al III lea era aliatul turcilor, ceea ce a făcut ca “românii sa fie singurii ortodocși care se rugau pentru victoria puterilor occidentale- în timp ce ceilalți se rugau pentru victoria armatelor rusești”²⁶. Crearea României era descrisă de Paul Henry drept cel mai strălucit succes a politicii imperiale.

Un alt raport din 21 iulie 1943 este interesant pentru că redă strategia de construire a unei emisiuni radiofonice dedicată culturii românești în Franța și care a fost ulterior retransmisă pe toate lungimile de undă ale Radio-difuziunii naționale franceze. Emisiunea a fost făcută în baza textelor redactate de Eugen Ionescu. Au fost recitate fragmente din *Miorița*, *Ceremonia de înmormântare* și poezii de L Blaga cu ajutorul unor tineri entuziaști poeți din Marseille care au făcut traducerea. E Ionescu își exprima nemulțumirea în legătură cu tonalitatea recitării “plângătoare și declamatoare” în locul celei recomandate de “*litanie liturgică*”²⁷.

Diplomatia publică a Lectoratelor românești din Italia

(extrase din ariva MAS)

O atenție particulară era acordată Lectoratelor românești din Italia. Dintr-un Referat adresat MPN în legătură cu situația profesorilor și lectorilor de limba română de la universitățile din Italia, în baza informațiilor primite de la Ministerul Culturii Naționale aflăm nu doar numele universitarilor ci și sumele cu care erau retribuiți:

²⁶ *Ibidem*, p. 225

²⁷ *Ibidem*, p.227

-Prof Scarlat Lambrino directorul Școlii române din Roma, plătit de Ministerul Culturii Naționale cu 38.250 lei lunar leafa de profesor la Universitatea din București, pentru 6 luni pe an cât este în misiune la Roma.

-Prof Emil Panaitescu, în misiune culturală plătit de Ministerul Culturii Naționale 28.900 lei lunar, 20% din leafa de profesor la Universitatea Regele Ferdinand I, plus alocația de misiune.

-Profesor Claudiu Iosipescu, profesor la Universitatea din Roma, plătit de ministerul Culturii Naționale cu 34.000 lei lunar. Plus o subvenție de 3000 de lire și diverse indemnizații speciale pentru conferințe, asigurată de Ministerul Propagandei Naționale.

-Profesor Virgil Vătășeanu secretar al *Scoalei Române din Roma*, plătit de Ministerul Culturii Naționale cu 13.500 lei lunar.

-Prof Mario Ruffini lector însărcinat cu ținerea cursului de limba și literatura română la Universitatea din Torino, plătit de ministerul Culturii Naționale cu 10.000 lei.

-DI G Caracăță lector la Universitatea din Florența, plătit de ministerul Culturii cu 10.000 lei lunar.

-D.Al Mititelu lector la Universitatea din Padova, plătit de Ministerul Culturii Naționale cu 10.000 lei lunar.

-D. T. Onciulescu lector la Universitatea din Napoli, plătit de Ministerul Culturii Naționale cu 10.000 lei lunar. DI Onciulescu mai face cursuri de limba română la Institutul pentru Europa Orientală pentru care primește 4.000 lei lunar de la Ministerul Culturii.

-D.Gino Lupi lector la universitatea din Milano, plătit de MPN cu 5.000 lei lunar.

-D. Marcelo Camiluci lector la universitatea catolică "Sacto-Cuore" din Milano plătit de Ministerul Propagandei Naționale cu suma de 7.000 lei lunar.

Aceasta era situația anterioară negocierii acordului cultural romano-italian prin care urma să se reglementeze, numărul și situația academică a lectoratelor de limba română din Italia, cât și modul de recrutare și salarizare a profesorilor. În referat ni se mai spune ca aceste catedre au fost create întâmplător fără a se avea în vedere reglementarea unui învățământ românesc în Italia, și

de aici o serie de neajunsuri în ce privește salarizarea, cât și în ce privește autoritatea care îi salarizează. Prin acordul cultural ce urma să fie semnat se propunea punerea activității didactice a respectivilor profesori sub autoritatea și finanțarea Ministerului Culturii iar în ce privește acțiunile de propagandă în favoarea României autoritatea și salarizarea să fie asigurate de Ministerului Propagandei Naționale.

Diplomatia publica a României interbelice - crearea de imagine in strainatate prin intermediul Universitarilor și lectoratelor (altele decat cele din Italia) – Exemple de bune practici

Sursa de finantare:

Bugetul MAS, Academia Română, Ministerul Instructiunii Publice/ Bugetul Ministerului Propagandei

Profesorul aflat în misiune nu va fi doar un cadru didactic ci și un ziarist și activist politic în favoarea României ce nu va ezita să-și facă relații sau să ia cuvântul oral sau în scris în favoarea intereselor României....Trebuie să aibă în vedere: ”...că situația lui didactică este doar o carte de vizită și ca în realitatea misiunea sa este mult mai complexă și mai delicată...”²⁸. Încă din anii primului război mondial la propunerea prof Simion Mandrescu, în Paris este creată așa numită “misiune universitară” în componența căreia intrau 10 profesori universitari de la București și Iași (printre ei Emil Pangrati, O.Trafali, Ion Ursu, Traian Lalescu), care activau în colaborare cu intelectuali francezi. Aveau ca tribună scrisă ziarul *La Roumanie* (nu știm nici ce tiraj și nici ce influență avea în cercurile politice pariziene). Prin intermediul legației activitatea le era coordonată de Bratianu. Profesorii au tipărit în 2 ani aproximativ 40 de cărți și broșuri despre problemele românești²⁹. După *Pacea de la București* propaganda rămânea singura

²⁸ *ibidem*

²⁹ Borcan. I, “*Le Conseil National de l’Universite des Roumains*”, în *Revue Roumaine d’historire.*, nr.6, Bucuresti 1988, p. 967.

modalitate de a influența evenimentele. Aceasta a fost asiduă izvorâtă din dorința de a nu fi uitate sacrificiile făcute de țară pentru Antanta și pentru moment de justificarea pacii separate încheiate de România cu Puterile Centrale. Principala modalitate de a face Dipomatie publica, diplomație culturală sau propagandă culturală a universitarilor va fi prin cursuri universitare și conferințe. În opinia lui Nicolae Titulescu exprimată în august 1923 “...crearea unor cursuri asupra României, în marile centre universitare, e desigur un puternic instrument de propaganda culturală și națională pentru țara noastră”³⁰. A sugerat crearea a trei lectorate de istorie românească la Cambridge, Oxford și Londra pentru fiecare fiind nevoie de subvenții de cel puțin 400 de lire sterline anual. În toamna anului 1924 două cursuri susținute de J. Barker și W. Steed demarau fiecare cu o indemnizație anuală de 550 de lire sterline. Aranjamentele au fost facilitate de Seton Wattson care a insistat pentru înființarea unui alt curs la Oxford ce urma a fi predat chiar de el. Titulescu a propus un curs și pentru Evans prin intermediul căruia se putea înființa un Romanian Department la Universitatea din Londra. Tot Titulescu aprecia la sfârșitul anului 1924 ca publicarea unei istorii a românilor la Londra, eventual a unei traduceri “...e un lucru de căpetenie și din punct de vedere al intereselor naționale și din punct de vedere al justiției față de persoana dv” (era vorba de N Iorga)³¹. În consecință propunea traducerea și tipărirea la Londra a Istoriei Românilor a lui N Iorga. În primavara anului 1925 se încheia un contract cu editura Fisher din Londra care pentru suma de 300 de lire scotea în doar câteva luni un tiraj de 2.500 de exemplare³². Un alt succes a fost scoaterea numărului special al revistei “*Art and Archeology*”, consacrat istoriei românilor³³. La începutul anului 1930, la insistențele lui Titulescu catedrele românești de la universitățile engleze primesc fonduri pentru alți 3 ani³⁴.

În SUA pe lângă Universitățile Columbia și Pittsburg este inițiată crearea de “*case românești*” concepute ca centre de cultură³⁵.

La începutul anului 1939 Institutul de Istorie Universală din București condus de Iorga a

³⁰ *ibidem*, p.131

³¹ *ibidem*, p. 132

³² *ibidem*

³³ *ibidem*

³⁴ Borcan ,I, “*Le Conseil National de l’Universite des Roumains*”, în *Revue Roumaine d’historire.*, vol. XXVII, Bucuresti 1988, no. 3, p.134.

³⁵ Nicolae Dascalu, în op cit p.143.

difuzat prin³⁶ intermediul *Serviciului propagandei* o parte din lucrările proprii în diverse țări, în mod special în Franța, Marea Britanie, Italia și SUA.

Referatul profesorului Vintila Mihailescu directorul “*Învățământului Superior*” ne lămurește și în legătură cu situația unor lectorate românești din străinătate finanțate de Minsiterul Culturii Naționale în anul 1941: În Germania 2 lectorate, Italia 1 Institut (Școala Română din Roma) și 5 lectorate, Franța 1 Institut (Școala Român din Franța) și 2 lectorate. În același document aflăm că Ministrul Culturii Naționale tocmai a semnat un decret pentru înființarea a 7 noi lectorate: Viena, Munchen, Heidelberg, Frankfurt, Koln, Breslau, Praga. În privința numirii persoanelor potrivite pentru aceste posturi se aștepta recomandarea D-lui Sextil Pușcariu.

În același dosar mai găsim un document conținând propuneri de înființare a unor lectorate în alte țări, orașe în funcție de infrastructura existentă: Madrid - Catedra de limbă și literatură română pe lângă care ar putea funcționa un *Institut de Cultura românească* ce și-ar putea extinde activitatea și asupra Portugaliei și Americii latine; Barcelona - *Conferință* sau lectorat la Academia Comerciala; Zurich-catedra de limba română, Bruxelles-lectorat de limba și literatura română; Olanda-Leyden unde “...s-ar putea relua legătura cu profesorul W Greedjins care în cadrul catedrei sale de bizantologie se ocupa în mod special de România”; Amsterdam-“... unde ar trebui reluate realțiile cu profeorul Walkeeff care ținea cursuri de limba română” la care se adaugă propuneri pentru capitalele țărilor Scandinave, Slovacia, Istanbul, Sofia și Atena.

Catedra de limba și literatura română la Universitatea din Madrid a fost inaugurată la 17 decembrie 1942 cu o conferință despre descendența poporului român – *Origenes y latinidad del pueblo rumano* (la București, hispanistul Al. Popescu Telega urma să devină omologul lui Busuioceanu³⁷). Conferențiarul își preciza poziția (“*eu vin aici numai în numele culturii*”) și scopul misiunii: “*misiunea mea e limitată, dar nu ușoară – de a vorbi studenților spanioli despre limba patriei mele, despre istoria, despre cultura, despre monumentele ei; de a se*

³⁶*ibidem*, p.144.

³⁷ ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 75, f. 3 [Scrisoarea ministrului Spaniei la București, José Rojas y Moreno către Al. Marcu, Ministrul Propagandei Naționale. București 1 aprilie 1942 (în limba franceză) privind reciprocitatea catedrelor de la Madrid și București reprezentate de Al. Busuioceanu și respectiv Al. Popescu Telega.

arăta legăturile de origine și de spiritualitate care ne apropie de nobilul popor spaniol și de a încerca să-i fac a înțelege și a iubi altă lume latină, așezată la celălalt capăt al Europei (...) misiune destul de grea pentru cine – ca mine – trebuie să fie, în același timp, profesor de limba română și student de limba spaniolă”³⁸. În primul an 1942/43, cursul a fost facultativ, urmat de 43 de studenți la specializarea filologie romanică din anii III-IV. Junta de los profesores a aprobat ca din următorul an academic să fie introdusă în planul de studii al Facultății în aceleași condiții ca și celelalte limbi romanice³⁹. În acest context, atât în presa românească⁴⁰ cât și în cea spaniolă⁴¹, apar notițe despre cursul de română de la Madrid. Dar Al. Busuioceanu susținea și un curs de cultură românească, și pe acesta îl considera “cel mai interesant” din punctul de vedere al propagandei românești: “El îmi dă prilejul să vorbesc despre istoria poporului nostru și despre cultura noastră, pe care le pot pune neîncetat în legătură cu Transilvania. Ultima mea prelegere a fost despre teritoriul etnografic al poporului român și despre sensul geopolitic al acestui teritoriu. Am putut stărui asupra unității geografice și umane pe care Transilvania o reprezintă în ansamblul teritoriului românesc și am arătat, cu hărți și cu descrieri, că « a defini România fără Transilvania este la fel cum am încerca să definim Spania fără Castilia ». Studenții sunt foarte interesați de acest curs (pe care îl fac și cu proiecții) și cred că între ei nu va rămâne nici unul care să nu fie convins de dreptatea susținerilor noastre”⁴².

Un referat special dedicat reorganizării lectoratelor românești în străinătate semnat de Al Busuioceanu deplânge modul haotic de înființare și funcționare al acestora respectiv insuficiența controlului sau a stimulării materiale din partea Ministerului Culturii. Modul haotic de înființare și funcționare astăzi ar fi considerat probabil azi un atribut al descentralizării, firesc în condițiile

³⁸ ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 112, f. 4-5.

³⁹ ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 112, f. 33-34. Catedra de Română la Universitate. Raport din 30 aprilie 1943 întocmit de Al. Busuioceanu.

⁴⁰ *Limba și literatura română la universitatea din Madrid*, “Universul”, 31 octombrie 1943; *Limba română introdusă la universitatea din Madrid*, “Curentul”, 31 octombrie 1943.

⁴¹ *El curso de lengua y literatura rumanas en la universidad central*, “Madrid!”, 25 nov. 1943; *Curso de lengua y literatura rumanas en la U. Central*, “Ya” (Madrid), 24 nov. 1943; *El curso de lengua y literatura rumanas en la Universidad Central*, “A.B.C.” (Madrid), 24 nov. 1943; *El viernes començarà el curso de lengua y literatura rumanas en la Universidad Central*, “Arriba” (Madrid), 24 nov. 1943; *El curso de lengua y literatura rumanas en la univesidad central*, “Pueblo” (Madrid), 24 nov. 1943; *El curso de lengua y literatura rumanas*, “El Alcazar” (Madrid), 24 nov. 1943; “Universul”, 1 dec. 1943.

⁴² ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 112, f. 75.

în care multe dintre aceste lectorate (în Italia mai ales) s-au datorat inițiativelor individuale ale unor personalități culturale cu concursul relațiilor personale. Se propune „...o sistematizare a învățământului românesc în străinătate în baza unor acorduri culturale încheiate pe baza de reciprocitate”...pentru ca activitatea acestor catedre “...să corespundă atât obiectivelor Ministerului Învățământului din România cât și necesităților propagandei românești în străinătate. Institutele au un dublu scop: stiințific și propagandistic” (astăzi s-ar s-ar spune de promovare sau lobbi cultural). În mod curios în contradicție cu recomandările majorității atașajilor culturali aflați în străinătate care propun folosirea străinilor pentru propagandă, opinia acestora fiind mai credibilă și mai puțin susceptibilă de a avea vre-o intenție propagandistică autorul referatului MCN considera că “...Este de preferat să se numească pretutindeni români, strainii să nu fie folosiți decât în cazuri excepționale...În cazul instituțiilor ecleziastice să nu se mai facă gresala ca în cazul Universității Catolice din Milano de a se numi un laic străin de limba și confesiunea românească. Acolo trebuie numit neaparat un preot român unit greco-catolic”⁴³. Activitatea profesorilor și conducătorilor de instituții românești din străinătate trebuie coordonată în conformitate cu “...specificul țării în care se găsesc, cu spiritul civic, de caracterul particular al cercului universitar respectiv, precum și de necesitățile locale de contrapropagandă în raport cu propaganda maghiară activă pretutindeni...”⁴⁴. Profesorul aflat în misiune nu va fi doar un cadru didactic ci și un ziarist și activist politic în favoarea României ce nu va ezita să-și facă relații sau să ia cuvântul oral sau în scris în favoarea intereselor României....**Trebuie să aibă în vedere:”...ca situația lui didactică este doar o carte de vizită și ca în realitate misiunea sa este mult mai complexă și mai delicată...”**⁴⁵.

⁴³ *ibidem*

⁴⁴ *ibidem*

⁴⁵ *ibidem*